

طاهریان، یکی از خاندان‌های با نفوذ و قدرتمند دستگاه خلافت عباسی در زمان مامون بودند که امارت خراسان را از سال ۲۰۶ق بر عهده گرفتند و به شکل موروثی تا سال ۲۵۶ق بر مناطقی از شرق ایران حکومت کردند. تاریخ‌نگاران، حکومت طاهریان بر خراسان را نخستین حکومت نیمه مستقل ایران بعد از ورود اسلام به این سرزمین دانسته‌اند.

نسب طاهریان را چنین بر شمرده‌اند: طاهر بن حسین بن مصعب بن رزیک بن ماهان. منابع تاریخی، طاهریان را ایرانی تبار دانسته‌اند. با این حال طاهریان به قبیله خزاعه وابسته بودند و از این رو با نسب خزاعی خوانده می‌شدند. مصعب بن رزیک دبیر سلیمان بن کثیر خزاعی، داعی عباسی بود و پیوند طاهریان با عباسیان از آن زمان به وجود آمده بود. بعدها مصعب از سوی مهدی عباسی، والی شهر پوشنگ در خراسان بزرگ شد.

طاهر بن حسین در زمان حضور مامون در خراسان، به وی پیوست و یکی از فرماندهان سپاه وی در مبارزه با برادرش امین بود. طاهر بعد از فتح بغداد، مدتی را بر این شهر حاکم شد و بعد از چندی رئیس شرطه (نیروی نظامی که وظایفی شبیه پلیس امروز داشتند) بغداد شد. ریاست شرطه بغداد تا مدتی در خاندان طاهریان باقی ماند، به شکلی که هر گاه یکی از طاهریان به امارت خراسان می‌رفت، پسر یا برادرش در بغداد بر منصب رئیس شرطه بغداد می‌نشست.

نخستین فرد از خاندان طاهریان که بر خراسان حاکم شد، طاهر بن حسین ملقب به ذوالیمینین بود. او در ۱۵۹ق در پوشنگ به دنیا آمد. طاهر بن حسین یکی از سرداران مامون بود که نقش موثری در پیروزی او بر برادرش امین و تصرف عراق داشت. بعد از اینکه مامون مرکز خلافت خود را از خراسان به عراق برد، طاهر بن حسین را حاکم خراسان و شرق ایران کرد.

حکومت طاهریان نخستین حکومت نیمه مستقل در سرزمین ایران بعد از ورود اسلام بود. با اینکه مشروعیت حکومت طاهریان، از سوی خلیفه و قدرت آنان با حکم و اجازه خلیفه بود، اما امارت بر خراسان بین فرزندان طاهر ادامه یافت و آنان در حیطة حکومت خود به استقلال حکمرانی

می‌کردند. رقبای آنان در شمال، حکومت علویان طبرستان زیدی بودند و در جنوب صفاریان بودند که در آغاز بر سیستان حکومت می‌کردند و سپس قلمروی خود را به خراسان گسترش دادند و در سال ۲۵۹ قمری با شکست طاهریان، جانشین آنان شدند.

طاهریان به آداب و حکمت‌های ایرانی توجه و گرایش خاصی داشتند و همواره چه در بغداد و چه در خراسان آیین‌های کهن ایرانی را به دیگر افراد می‌آموختند البته این نکته نیز قابل ذکر است که بخش مهمی از کتاب‌های ایران در پایتخت ایران یعنی مرو نگهداری می‌شده‌است. اما در مورد مذهب باید گفت طاهریان روابط بسیار نزدیکی با شیعیان داشتند چنان‌که محمد بن ابی العاس برادر زن طاهر فردی شیعی مذهب بود و بر سر شیعه با برخی عالمان و ادیبان دربار مأمون بحث می‌کند و آن‌ها را در این مباحثه محکوم می‌کند که باعث ناراحتی و عصبانیت مأمون می‌شود که طاهر میانجیگری می‌کند. در زمان طاهریان نهادهای اصلی کشور دبیری، شرطه، برید، قضا و سپاه نام داشت که هر کدام کار مخصوص به خود را انجام می‌دانند.

پایتخت طاهریان در ابتدا شهر مرو بود که امروزه به نام ترکمنستان است اما عبدالله بن طاهر آن را به نیشابور برد. زبان و ادبیات فارسی و تا چند قرن متوالی شهرهای آن سامان و اطراف مانند بخارا و غزنه و نیشابور مرکز علم و ادب بود.

در زمان طاهریان شکار، شطرنج و چوگان ورزش مورد علاقه آن‌ها بود و آن‌ها برای گذراندن اوقات بیکاری خود معمولاً چوگان بازی می‌کردند.

در زمان طاهریان دستگاه‌های اداری و لشکری به دست کارداران و دبیران ایرانی اداره می‌گردد از این راه شیوه‌های کشور داری و آیین‌های کهن ایرانی هم مانند میراث ساسانیان به آن‌ها منتقل شد. اسلام در این زمان در عمق جان مردم ریشه گرفت و زبان عربی زبان سیاست و علم بود اما زبان فارسی هم چنان در بین مردم جای داشت.

حنظله بادغیسی، شاعر فارسی زبان قرن سوم هجری قمری و از نخستین شاعران و گویندگان زبان پارسی است که در عهد طاهریان می‌زیسته‌است. نظامی عروضی از قول احمد بن عبدالله خجستانی «دیوان» شعری به وی نسبت می‌دهد. از اشعار وی تنها پنج بیت شامل یک قطعه دو بیتی و یک مفرد به دست آمده‌است. در مجمع الفصحا آمده‌است که وفات حنظله در سال ۲۱۹ هجری قمری بوده‌است.

شعری از حنظله بادغیسی به روایت از کتاب چهار مقاله اثر نظامی عروضی سمرقندی:

احمد بن عبدالله خجستانی را پرسیدند تو مردی خربنده بودی، به امارت خراسان چون رسیدی؟
گفت: روزی دیوان حنظله بادغیسی همی خواندم بدین دو بیت رسیدم:

مهتری گر به کام شیر در است شو خطر کن ز کام شیر بجوی

یا بزرگی و عز و نعمت و جاه یا چو مردانت مرگ رویاروی

عوفی نیز شعر زیر را به وی منسوب کرده‌است:

از بهر چشم، تا نرسد مر ورا گزند یارم سپند، گرچه بر آتش همی فکند

با روی همچو آتش و با خال چون سپند او را سپند و آتش، ناید همی به کار

حاکمان طاهری بر خراسان و مدت حکومت هر یک از آنان چنین است:

- طاهر بن حسین (۲۰۵-۲۰۷)
- طلحه بن طاهر (۲۰۷-۲۱۳)
- عبدالله بن طاهر (۲۱۳-۲۳۰)
- طاهر بن عبدالله (۲۳۰-۲۴۸)

• محمد بن طاهر (۲۴۸-۲۵۹)

پایان امیران طاهری به این صورت است:

در خراسان ز آل مصعب شاه طلحه و طاهر است و عبدالله
باز طاهر دگر محمد آن کو به یعقوب داد تخت و کلاه

Continued.....